

DISKUSE O TRANSPARENTNOSTI?

Nejprve si vyjasněme pojmy!

MIROSLAV POSPÍŠIL, CENTRUM PRO VÝZKUM NEZISKOVÉHO SEKTORU¹

Otázka transparentnosti je pro neziskové organizace jednou z otázek klíčových a je dobře, že se o ní nepřestává diskutovat.

DISKUSE O TRANSPARENTNOSTI

Naposledy se jí zabýval projekt „Transparentnost procesů na místní úrovni“, který vyvrcholil vloni v listopadu dvoudenní „dvoukonferencí“ v Ústí na Labem.² Celý její první den byl věnován panelovým diskusím o různých aspektech odpovědnosti a transparentnosti neziskových organizací. Diskuse mě neuspokojila, tak jako již mnoho podobných rokůvání předtím. Kromě jakési vágní shody na tom, že „transparentnost je dobrá“, jsme se nedobrali téměř ničeho dalšího. Zdálo se, že si příliš ani nerozumíme v tom nejzákladnějším, totiž v tom, co transparentnost je, jaké jsou její nástroje a čemu a jak slouží.

VYJASNIT SI POJMY

Domnívám se, že právě v tom je jádro problému. Nemáme vyjasněny pojmy a kvalitní diskuse je tak trvale zamlžována tím, že se transparentnost směšuje s jinými, i když příbuznými, kategoriemi - především s odpovědností. Neziskové organizace se transparentnosti často obávají, neboť ji zaměňují za kontrolu státu a povinnost odevzdávat výkazy a zprávy. To je však tragické nedorozumění, neboť transparentnost má především být účinným nástrojem komunikace se zainteresovanými skupinami a veřejností a prostředkem získávání důvěry, členů, spolupracovníků, příznivců a dárců.

„ACCOUNTABILITY“ A „TRANSPARENCY“

Ve všech úvahách a diskusích o transparentnosti se podle mého názoru směšují dva principy, pro které má anglosaský svět pojmenování „accountability“ a „transparency“. Snad nejbližší anglickému termínu „accountability“ je česká „odpovědnost“. Odpovědnost je etická kategorie, znamená závazek či povinnost „vydávat počet“ (account) ze svých činů a ze svého chování. Vyjádřením odpovědnosti je reportovací povinnost v podobě zpráv, výkazů či účtů. Skládání účtů je obvykle povinnost daná smluvním vztahem nebo zákonem. Je retrospektivní, týká se již učiněných rozhodnutí a vykonaných činů, a proto umožňuje pouze jejich zpětnou kontrolu a zpětné hodnocení.

„TRANSPARENCY“

„Transparency“, již jsme podle všeho do češtiny převzali v podobě „transparentnost“, je pojem jiný než „skládání účtů“; jeho podstatu tvoří komunikace. Hlavními nástroji jsou otevřené rozhodovací mechanismy a aktivní a aktuální zveřejňování informací.

Transparentnost nevyplývá z legislativy nebo smluv, je svobodným rozhodnutím organizace, vtěleným do organizační struktury, stylu řízení a organizační kultury. Přináší okamžitou, aktuální zpětnou vazbu a tím umožňuje průběžnou kontrolu a korekci.

KLÍČOVÉ OTÁZKY

U odpovědnosti jsou klíčovými otázkami, komu jsme odpovědni a za co. S druhou smluvní stranou se pak dohodneme, jakým výkazem nebo zprávou jí počet ze svého konání budeme předkládat. Každá nezisková organizace má přitom ne jednu odpovědnost, ale celou řadu: odpovědnost vůči svému poslání, svým zakladatelům, členům, klientům, dárcům,

¹ Text vychází částečně z mého příspěvku na konferenci na téma Transparentnost, Ústí nad Labem, 26. 10. 2006.

² Informace o konferenci a sborník příspěvků viz <http://www.komunitninadace.cz/?cmd=open doc&myid=119>.

podporovatelům a veřejnosti. Rozhodování o transparentnosti nás staví před jiné otázky: čemu má aktivní otevřená komunikace sloužit a co tudíž budeme veřejnosti aktivně sdělovat? Podle toho pak volíme nejúčinnější způsob prezentace a kanály komunikace.

HODNOTOVÉ KATEGORIE

Konečně důležitým rozlišením je také to, že odpovědnost je kladná hodnotová kategorie (jejím opakem je neodpovědnost). Organizace, která se k něčemu zaváže anebo uzavře smlouvu a pak neplní povinnost vydávat počet ze svého konání, je nepřijatelná. Naproti tomu transparentnost je kategorie instrumentální, hodnotově neutrální. Transparentnost (jejímž opakem je důvěrnost a utajení) je nástroj, nikoli hodnota. Dobré či špatné mohou být jen účely, k nimž nástroj použijeme.

Z výše řečeného plyne, že je věcí každé jednotlivé neziskové organizace, jaké závazky vyhlásí a do jakých smluvních vztahů vstoupí – a jak se zhostí z toho plynoucí odpovědnosti. Stejně tak každá organizace sama za sebe rozhoduje, jak chce být transparentní. Odpovědnost vůči veřejnosti, vyjádřená v legislativní povinnosti předkládat státním orgánům výkazy a zprávy, je jedinou oblastí, kde je potřeba, aby neziskové organizace jednaly společně. Měly by se pokusit najít společné stanovisko a zahájit jednání se státem o takové podobě legislativy upravující jejich reportovací povinnosti, která by jim vyhovovala. Tím by se vyjasnil vztah k státu a ustálil by se rozsah a obsah toho, co je povinné. Vyčistil by se tak stůl pro debatu o ostatních druzích odpovědnosti a o skutečné transparentnosti, tj. o tom, jak otevřené a komunikativní neziskové organizace mají, mohou nebo chtějí být. Rozsah, obsah i výsledky takové diskuse by pak již byly plně v rukou neziskových organizací samotných.